

Goðaborg á Hallbjarnarstaðatindi

Teikning af Hallbjarnarstaðatindi og Múlkolli í Skriðdal úr grein Stefáns Einarssonar í *Lesbók Mbl.* 1967.

Eins og kunnugt er var kristin trú lögtekin sem opinber átrúnaður á voru landi árið 1000. Þá urðu allir að láta skírast til þessara nýju trúarbragða, og játa þau að nafnini til, en ekki var bannað að blóta hin gömlu goð á laun.

Líklegt er að Ásatrú hafi viðgengist lengi eftir þetta á afskekktum stöðum, og lengur í sumum landshlutum en öðrum. Að því lúta margar munmælasögur á Austurlandi, þar sem fólk virðist hafa trúð því, að fornmann hafi blótað goðin á lítt að-gengilegum fjallatindum, og jafnvel endurbyggt hofin þar uppi. Pessi fjöll bera oft goða-nöfn og kallast vanalega Goðaborgir.

Sigfús Sigfússon þjóðsagnaritari skráði marginar þessara sagna, og samdi um þær fræðilega ritgerð, sem birtist í Árbók Fornleifafélagsins 1932, og var endurprentuð í *Múlapingi* 1990. Þá hefur Stefán Einarsson prófessor skrifð skemmtilega grein um þetta efni í *Lesbók Morgunblaðsins* 1967, sem nú er í fárra höndum, og var því ráðist í að endurprenta hana í þessu hefti.

Sigfús nefnir 18 fjöll, sem bera goða-nöfn, og aðra goðahelgistaði, og Stefán segir „um 20 helg fjöll“ vera á Austurlandi, en skv. skrá sem fylgir grein Stefáns eru þessir helgistaðir 22 talins. Hér verður einn þessara helgistaða tekinn til meðferðar, en það er klettadrangurinn Goðaborg á Hallbjarnarstaðatindi í Skriðdal.

Könnunarferð á tindinn 1682

Í *Desjarmýrarannál*, sem séra Halldór Gíslason á Desjarmýri ritaði um miðja 18. öld er eftirfarandi klausa við árið 1682:

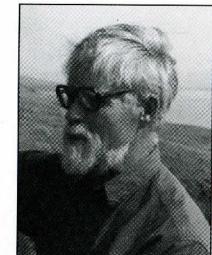
Gengu fjórir bræður, synir prestsins að Pingmúla, upp á það mikla og háva Hallbjarnastaða-fjall í Skriðdal í Múlasýslu, og könnuðu fjallið of-an gjörsamlega, og fundu þar þó engin líkindi þess, að þar hefði nokkurn tíma verið goðahús, eftir langvarandi manna mælum, hvað reyndist

uppdiktun manna. Til athuga vorum eftirkomendum. (Annálar 1400-1800, V, bls. 280).

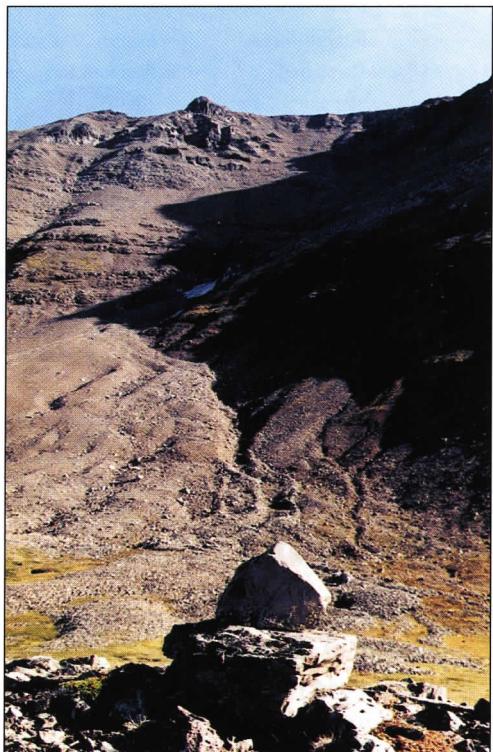
Prestur sá í Þingmúla, er hér um ræðir, var Bjarni Gissurarson (1621-1712), en hann hélt Þingmúlastað 1647-1701. Séra Bjarni var eitt helsta skáld Íslands á sínum tíma, en lítið hefur verið prentað af kvæðum hans. (Sjá bók Stefáns Einarssonar: *Austfirsk skáld og rithöfundar*, Ak. 1964).

Bjarni átti sex syni sem upp komust, en þeir eru: Eiríkur bóndi og lögréttumaður í Stóra-Sandfelli, Eiríkur prestur á Hallormsstað (f. um 1656), Hinrik bóndi á Borg í Skriðdal, Jakob prestur á Kálfafellsstað (f. um 1654), Gísli Í Bæ í Lóni og Gissur stúdent, sem mun hafa verið láttinn þegar þetta gerðist. Ekki er ólíklegt að þetta hafi verið fyrsti leiðangur sem gerður var út af Austurlandi í rannsóknaskyni eingöngu.

Þess er ekki getið hverjur af sonum Bjarna völdust til þessarar merkilegu farar. Á þessum tínum voru fjallgöngur ekki stundaðar á Íslandi, og alþýða manna hafði mestu ótrú á slíkri fífladirfsku, sem að flestra dómi þjónaði engum tilgangi, nema ef til vill að ögra máttarvöldunum. Þetta kemur fram í ferðabókum Eggerts og Bjarna

Helgi Hallgrímsson

Goðaborgin séð neðan úr Botnum, vestan í Hallbjarnarstaðatindi. Ljós. hof.

og Sveins Pálssonar, sem skrifaðar voru á 18. öldinni, t.d. í sambandi við Heklu, Snæfellsjökul og Snæfell. Má því nærrí geta hvort leiðangur þeirra Þingmúlabräðra hefur ekki vakið athygli í sveitum Héraðs í lok 17. aldar, og orðið mönnum umræðuefni lengi á eftir.

Pjóðsagan

Sigfús Sigfússon hefur ritað pjóðsögu um Goðaborgina á Hallbjarnarstaðatindi, og er hún til í ýmsum gerðum frá hendi hans. Hún er efnislega á þessa leið:

Hallbjörn sá er fyrstur byggði á Hallbjarnarstöðum hafði mikið helgihald uppi á Hallbjarnarstaðatindi, og byggði sér þar hof. Gekk hann þangað hvern morgun að tilbiðja goðin. Þegar hann fann dauðann nálgast og viði fyrir trúarskiptin, tók hann járnslá mikla úr hofinu og lagði þvert yfir gjá eina, sem nær klýfur fjallið frá vestri til austurs. Síðan tók hann klukkurnar úr hofinu, læsti því rammlega, og hengdi bæði klukkur og lykil á slána. Mælti hann svo um, að hofið skyldi þaðan frá sýnast sem klettur einn, og enginn skyldi komast í það, nema sá sem gæti náð lyklunum (og klukkunum) af slánni. Það myndi seint verða, því ávallt myndi Þingmúlakirkja sýnast í björtu báli ef það væri reynt.

En klukkur og lyklar eru þar enn á slánni, og goðahúsið, óupplokið, sýnist klettur einn, en þó sem fallegt hús að lögum. Snúa stafnar suður og norður. Komast má fyrir gjána eftir austurbrún tindsins, að hofinu, sem kallast Goðaborg.

Í ritgerð sinni um *Goðkennnd örnefni eystra*, sem fyrr var nefnd, bætir Sigfús við sögn um ketil einn mikinn, sem Hallbjörn fyllti af gulli og lausafé, og fól í jörðu í skriðum þeim sem eru norðan í fjallinu, og hleypti skriðu ofan á, og geymist þar fé þetta. (Múlaping 17, 1990, bls. 209). Líklega er þetta síðari tíma viðbót við gömlu munnmælasöguna. Geta má þess, að keimlíf munnmæli eru um ýmsar aðrar Goðaborgir og „heilög fjöll“ austanlands, svo sem um *Sönghofsfjall* við Unaós á Úthéraði.

Í þeiri gerð sögunnar sem birtist í 1. útgáfu þjóðsagnanna (IX, bls. 13-14) bætir Sigfús við eftifarandi klausu: *Uppi á Þing-Múlanum, hinu megin dalsins, eru tóttarbrot, sem þykja minna á þingstað eða samkomur. Gerðu menn þar vandráð sín uppi.* Í ritgerðinni segir hann að þarna sjáist rústir af þremur byggingum. Í bókinni Íslenskir sögustaðir, eftir Kristian Kálund, (4. bindi, bls. 38) er getið um goða-örnefni heima í Þingmúla, en þar eru örnefni *Goðatún*, *Goðatóftir* (nú Goðatættur) og *Goðasteinn*, vel þekkt enn í dag. Höfundur bætir við neðanmáls: *Munnmæli nokkur um nafnið Goðaborg eru tengd bæði yzta tindi Múlans, og fjalli nokkuð beint á móti í Skriðal.*

Nútíma sagnir og skýringar

Nú tengja Skriðdælingar slíkar sagnir ekki lengur við „Þingmúlann“, sem þeir kalla *Múlakoll*, og ekki vita þeir um nein tóttarbrot þar uppi. Hins vegar er sagan um Hallbjörn, sem gekk berfættur hvern morgun upp á Hallbjarnarstaðatind ennþá vel þekkt í Skriðal, og margir kannast við fjársjóðinn sem hann faldí þar. Er nú almennt talíð að hann sé geymdur í sjálfri Goðaborginni, og þeim sem takist að klífa hana muni auðnast að ná sjóðnum, en þó ekki þrautalaust, því að þeim muni sýnast Hallbjarnarstaðabær eða Þingmúlakirkja standa í björtu báli. (Aðallega haft eftir Magnúsi Hrólfsyni bónda á Hallbjarnarstöðum).

Samkvæmt kortum er Goðaborgin á Hallbjarnarstaðatindi í rétt suðaustur frá Þingmúla, og gat því verið notuð sem eyktamark þaðan (miður morgunn eða kl. 9), eða hugsanlega sem trúarlegt mið í heiðni, sem tengdist þinghaldinu og goðanum sem með það fór. Múlakollurinn er sem næst í rétt suðvestur frá bænum eða þingstaðnum, og gat því verið annað samsvarandi eyktamark (nón) og örnefni þar, þó það sé nú týnt. Örnefnið Goðaborg gat svo að sjálfsögðu orðið tilefni þess að sögnin um hofið á fjallinu myndaðist.

Bærinn *Víðilækur* er vestan undir miðjum Hallbjarnarstaðatindi, næstum beint fyrir neðan Goðaborgina. Lengi hafa verið kunn þau einkennilegu álög, að enginn mætti búa þar lengur en

Á leið upp Öxlina norðan í Hallbjarnarstaðatindi 6. ágúst 1995. Sér norðvestur yfir Skriðdal. Ljósm. Hjálmar Jóelsson.

hérbil áratug, og sumir hafa heyrta getið um álfkonu eða draug, sem héldi til á gamla bæjarstæðinu efst í túni. Slík álög eru ekki þekkt frá öðrum bæjum á Héraði og eru reyndar mjög fátíð. Má leiða getum að því, að eitthvert samband sé á milli Goðaborgarinnar, eða trúarinnar á hana, og þessara álagar- eða vættarsagnar.

Gönguleiðir á tindinn

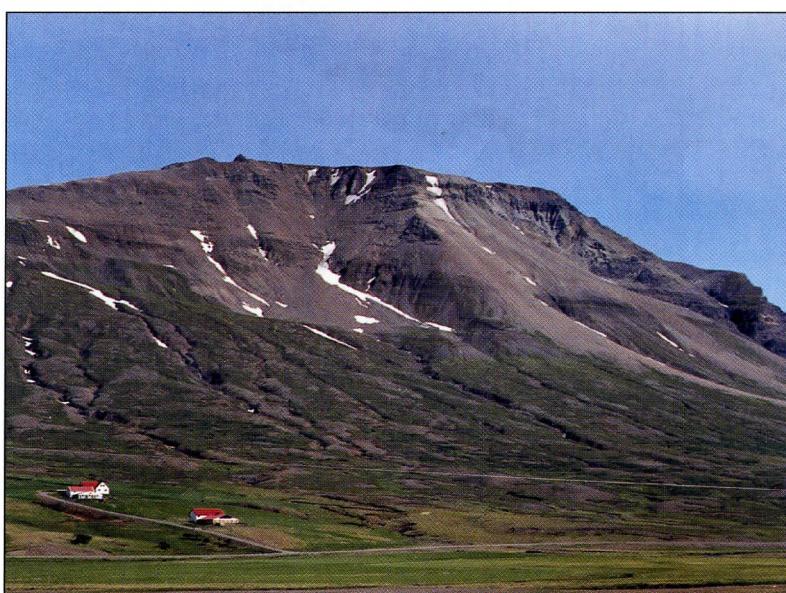
Hallbjarnarstaðatindur er einn af hæstu tindunum í fjallabálkinum milli Skriðals og Reyðarfjarðar, tignarlegt og formfagurt fjall, hvernig sem á það er litið, og suðvesturhlíð þess er einnig mjög litskrúðug, vegna líparíts, sem er önnur aðalbergtegund fjallsins. Það er 1146 m y.s. á austurbrún, skv. kortum. Uppi á fjallinu er flótur sem hallar til vesturs, og er vesturbrúnin hérumbil í 1000 m hæð. Þessi toppflötur dregst út í mjóan skaga að norðan, í um 1050 m h., og nyrst á honum rís turnlaga klettur, líklega um 20-30 m háár, sem er *Goðaborgin* tittnefnda. Fyrir utan hana er örmjó fjallsegg, með hengiflugum beggja vegna, þar sem svo má heita að hægt sé að sitja klofvega á fjallinu, en þaðan liggar *Gjáin* sem nefnd er í þjóðsögunni, þvert niður á Þórudalinn, og mótar líka fyrir henni vestan megin. Rétt fyrir utan *Gjána* er dálíll kollur, sem oft er nefndur *Hnjúkurinn*, og síðan fremur mjó öxl eða melhryggur utan á fjallinu, sem hallar bratt en nokkuð jafnt niður að *Axlarbotni*, sem er utan í fjallsöxlinni.

Hægt er að ganga upp öxlina og upp á *Hnjúkinn*, en þaðan eftir egginni við *Gjána* og framhjá Goðaborginni er aðeins fært fullhugum, sem ekki

finna til lofthraðslu. Þetta er stysta leið á Hallbjarnarstaðatind, en jafnframt sú erfiðasta og hættulegasta, og skal engum ráðlagt að taka sér það fyrir hendur, nema þá til að ganga á *Hnjúkinn*, enda láta flestir þar staðar numið.

Um miðja öldina vílaði ungt fólk ekki fyrir sér að fara þessa leið á fjallið, eins og fram kemur í eftirfarandi frásögn Sigrúnar Björgvinsdóttur, en ýmsir telja að leiðin hafi versnað síðan. Síðastliðið sumar skeðið sá atburður, að ungur fjallgöngumaður úr Reykjavík, Birgir Jóhannsson að nafni, fór þessa hættulegu leið upp á tindinn, og bætti um betur með því að klífa sjálfa Goðaborgina, sem ekki er vitað til að aðrir hafi gert. Taldi hann

Hallbjarnarstaðatindur. Goðaborgina ber við loft efst á tindinum, fyrir ofan bæinn Víðilæk. Ljósm. höf.

það ekki mikið afrek, þegar farið er sunnan frá, því að þeim megin eru ekki standklettar í borginni. Hvorki varð hann gullsins var eða eldsins heima á bæjunum. Ályktar Magnús bóndi á Hallbjarnarstöðum af því, að álöginn muni vera farin að daprast eitthvað. Árdís Orradóttir á Egilsstöðum var með í þessari för, en fór aðeins á Hnjúkinn, og því miður hafði hún ekki myndavél til að staðfesta fjallgönguna.

Önnur og mun þægilegri uppgönguleið á Hallbjarnarstaðatind er frá *Stuttadal*, sem er næsti dalur fyrir sunnan fjallið. Er þá farið upp úr miðj-

um dalnum að norðan, innanvert við svokallaða *Innstu-Dýjagjá*, upp í *Hrossabotnaskarð* í fjalls-hryggnum milli Stuttadals og Pórudals. Skarðið er í um 900 m h., og nokkuð bratt þangað upp, en engar lausaskriður. Þaðan er brött en greið gönguleið út og upp á tindinn. Þetta er hins vegar lengri leið, og þarf að ætla sér heilan dag í hana.

Eins og gefur að skilja er mjög víðsýnt af Hallbjarnarstaðatindi, því engin fjöll eru jafnhá vestur eða suður þaðan, en til austurs og norð-austurs eru nokkur fjöll af svipaðri hæð.

Gönguferð á Hallbjarnarstaðatind um 1950

Frásögn Sigrúnar Björgvinsdóttur frá Víðilæk.

Það mun annað hvort hafa verið sumarið 1948 eða 1951, að nokkur ungmanni úr Skriðdal tóku sig saman um að ganga á Hallbjarnarstaðatind. Þeir sem þá lögðu á brattann vorum við, fimm elstu systkinin á Víðilæk, Metúsalem, Sigrún, Sigríður, Bragi og Birgir, tvö elstu systkinin í Birkihlíð, Bjarni og Rósá, og maður að nafni Kristinn, sem var viðloðandi í Skriðdal um þessar mundir. Hafi þetta verið árið 1948, hefur Birgir verið 10 ára og Bjarni 5 ára (sem okkur þykir sjálfum næsta ótrúlegt).

Veður var bjart og stillt, og skartaði dalurinn sínu segursta þennan dag. Ekki man ég hvort við settum okkur það mark, að komast alla leið upp á topp, en þegar upp á Öxlina kom fór að heltast úr lestinni. Sigríður, Rósá og Birgir fóru ekki mikið lengra, en Bjarni, sem var yngstur, fimm eða átta ára, hélt hins vegar áfram með okkur þeim elstu, enda löngum léttur á fæti og ódeigur.

Þegar kom á hnúkinn fyrir utan Goðaborgina, urðu þeir þar eftir Bragi og Bjarni, en við þrjú héldum áfram eftir mjóum hrygg inn að borginni og framhjá henni að vestan, en þaðan er greið leið inn á sléttuna efst á tindinum og austur á hæsta hnúkinn sem er 1146 m skv. korti. Þar blasti við mikið útsýni, en há fjöll skyggja þó að nokkru á sýn til Fjarða. Við sáum þó niður í Reyðarfjörð og austur á Breiðdalsvík.

Það er tvennt sem mér þykir merkilegt við þessa ferð. Í fyrsta lagi að Bjarni í Birkihlíð skyldi fara alla leið upp á hnúk svo ungr, sér í lagi hafi hann bara verið 5 ára, hvað hann heldur sjálfur, og í öðru lagi sú ófyrirgefana glópska okkar hinna eldri, að skilja hann eftir á þessum stað, jafnvel þó Bragi hafi verið settur „til höfuðs“ honum, sem trúlega hefur verið.

Parna hagar þannig til, að milli hnúksins og Goðaborgar er svo mjótt haft, að sitja má klofvega á fjallinu, með annan fótinn í Pórudal og hinn í Skriðdal. Ég spurði Bjarna, þegar ég var að rifja upp þessa för, hvað hann hefði verið að gera meðan við fórum inn fyrir Goðaborg, og kvaðst hann m.a. hafa dundað sér við að henda grjóti niður í Pórudal. Hann hefur varla í annan tíma dregið lengra, því þarna er næstum standberg upp á nokkur hundruð metra. Auðvelt hefði verið, og minni áhetta, að taka báða drengina með inn á fjallið.

Ekki man ég til að okkur hafi þótt þetta merkileg ferð, en þó er nú ekki örgrannt um, að mér hafi þótt betra að hafa „sigrad“ fjallið. Ég á mér nú reyndar þann draum að komast upp aftur. Þá yrði ég að fara aðra leið, því að nú er illfært utan í Goðaborginni, en úr Stuttadal er auðvelt að ganga upp á fjallið.